

dersdeo

öğrenmenin en kolay yolu ol!

COĞRAFYA

TÜRKİYE'DE NÜFUS VE YERLEŞME

Nüfus Sayımları

- Sınırları belirli bir alanda yaşayan insan sayısına nüfus adı verilir.
- Nüfus bilimi **demografi** kavramı ile ifade edilmektedir.
- İnsan sayısını belirlemek ve ileriye yönelik yapılacak planlamalara kaynak oluşturmak amacıyla nüfus sayımları yapılmaktadır.
- Osmanlı'da ilk nüfus sayımı, II. Mahmut döneminde askere alınacak nüfusu tespit etmek amacıyla yapılmıştır.
- Cumhuriyet Dönemi'nde kapsamlı ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleşmiştir.

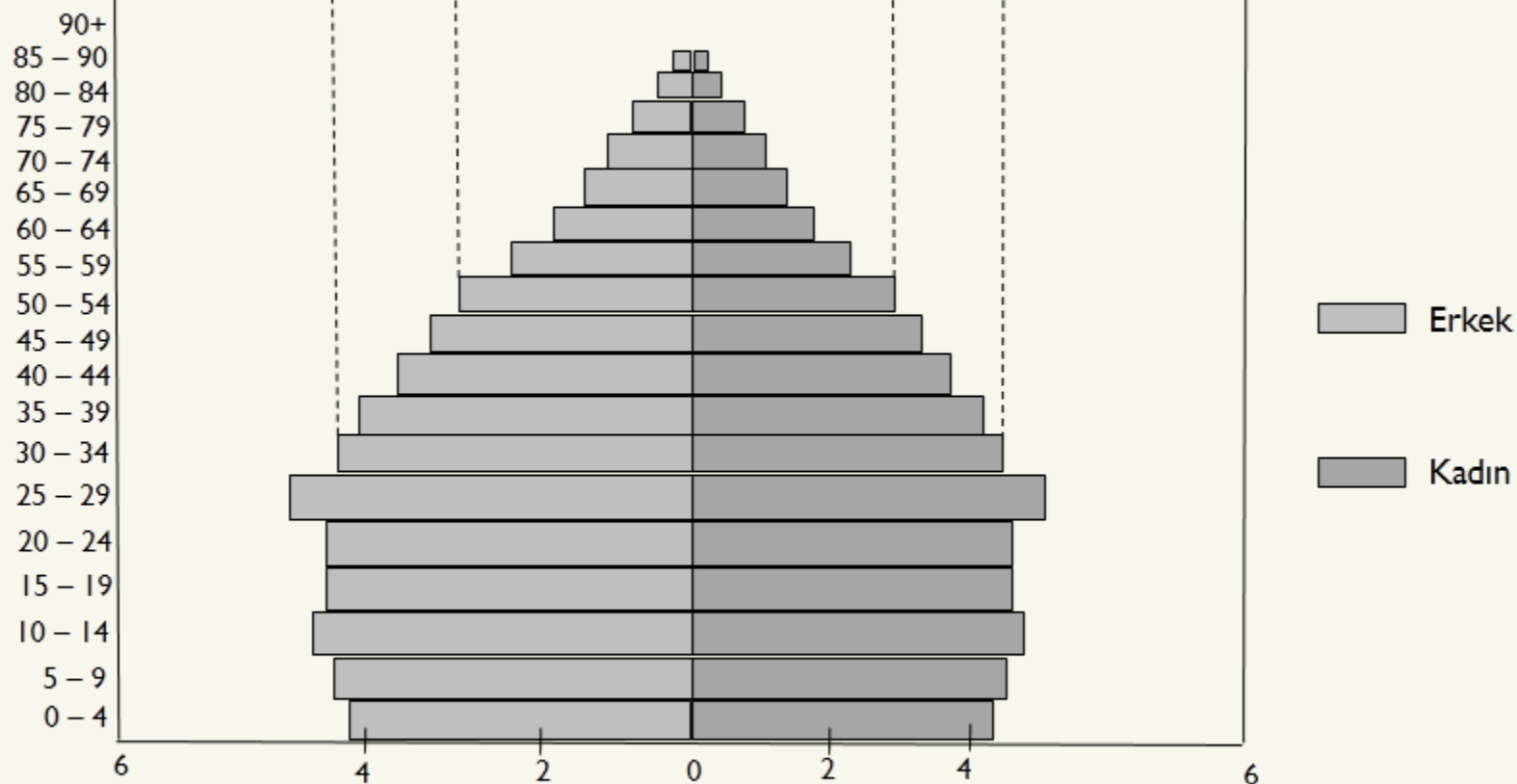
Nüfus sayımlarına bakılarak ;

- Ülkenin toplam nüfusuna,
- Yaş gruplarına göre nüfusa,
- Nüfusun meslek gruplarına göre dağılımına,
- Cinsiyete göre nüfusa,

- Çalışan nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımına,
- Nüfusun bir önceki sayıma göre artış hızına,
- Kentsel ve kırsal nüfus sayısına,
- Nüfusun eğitim düzeyine,
- Göç hareketlerine ulaşılabilir.

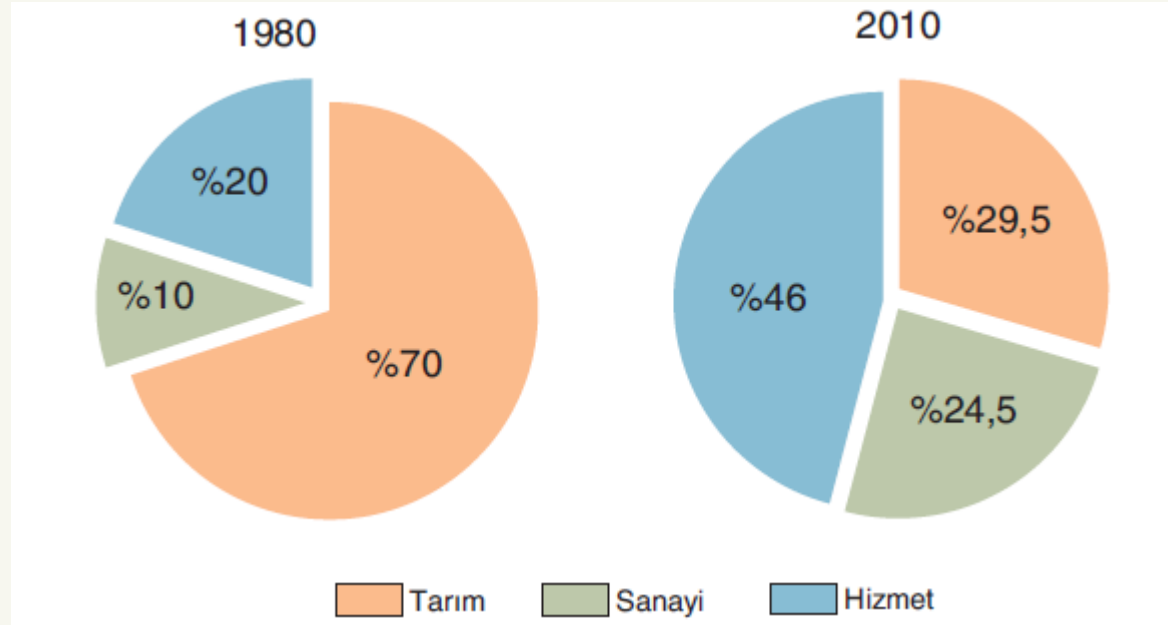
Yaş piramidi

www.dersdeo.com

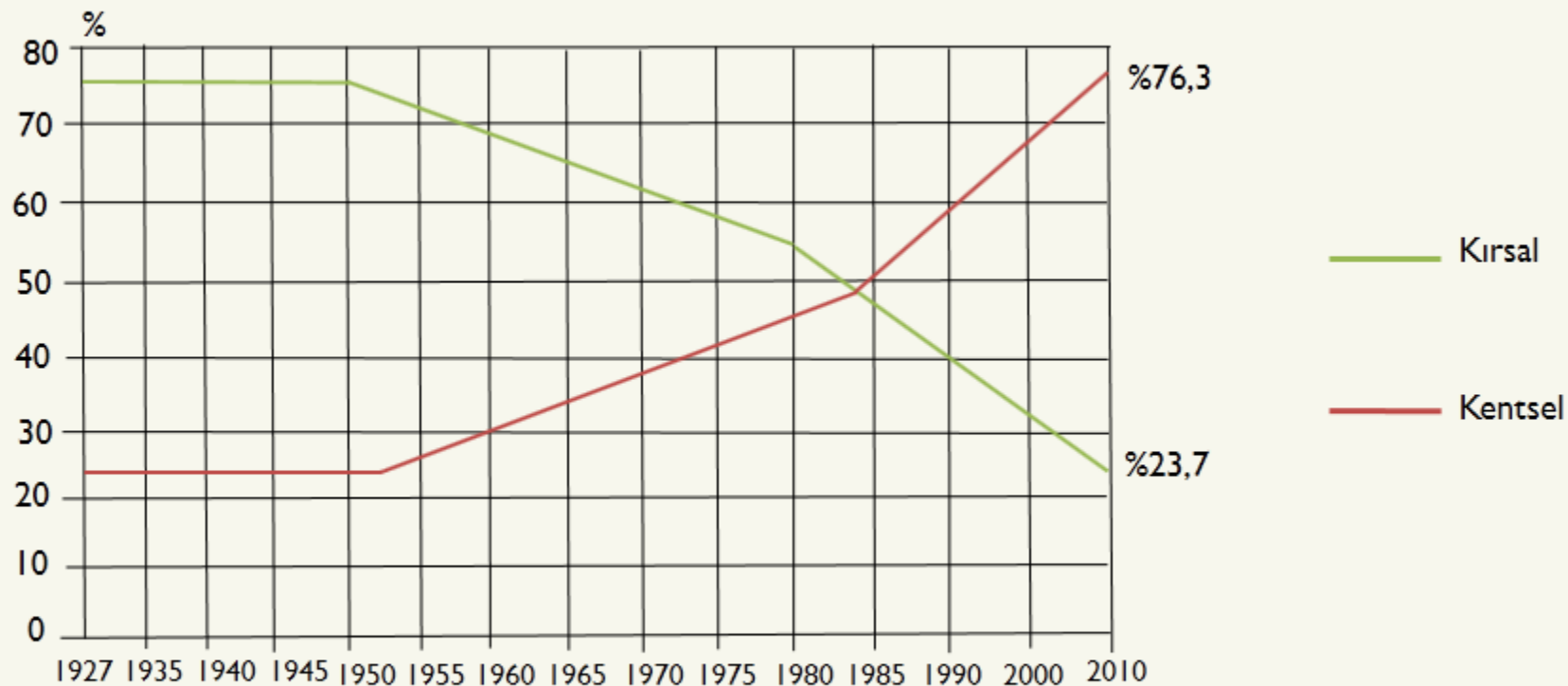

www.dersdeo.com

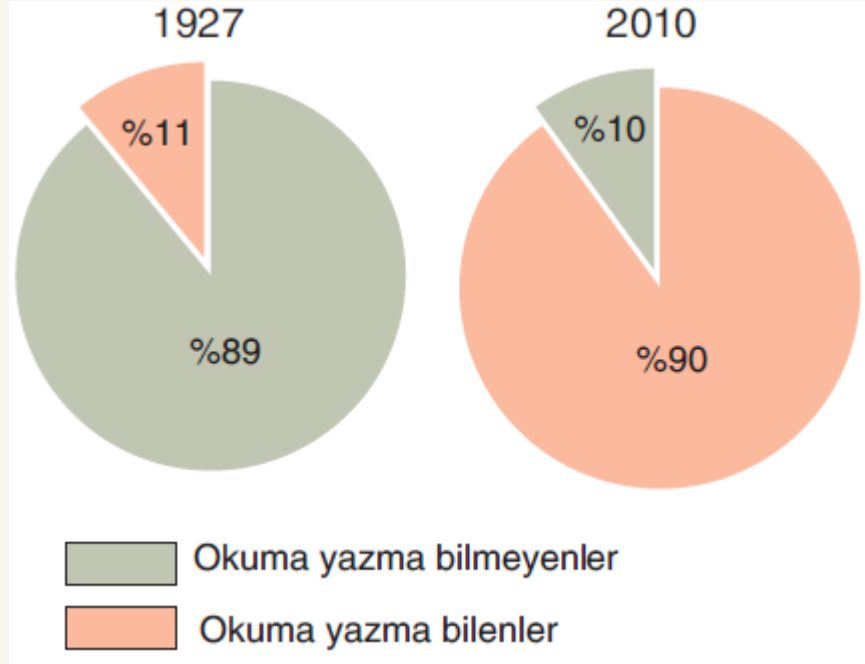
Türkiye’de Nüfusun İş Kollarına Dağılışı

Türkiye'de Kır ve Kent Nüfus Oranlarının Yıllara Göre Dağılışı

Türkiye’de Nüfusun Okur-yazarlık Oranı

Türkiye’de Nüfus Artış Hızını Etkileyen Faktörler

Nüfus, oldukça değişken bir kavramdır. Nüfus artışını tanımlamada iki ölçütten faydalanabiliriz:

Doğal nüfus artışı: Doğum ve ölümler arasındaki farktır.

Gerçek nüfus artışı: Doğum ve ölümlerin yanı sıra, göçlerin de hesaba katılmasıyla elde edilen nüfustur.

A. Doğumlar

- Bir ülkedeki doğum oranları, o ülkenin gelişmişliğiyle yakından ilişkilidir.
- Sanayileşmiş ve ekonomik gelişme düzeyi yüksek ülkelerde doğum oranları düşüktür. Belçika, Hollanda, Kanada vs. gibi ülkeler buna örnektir.
- Gelişme düzeyi düşük, geri kalmış ülkelerin doğum oranı fazladır.

Nüfus artışı ülkenin kalkınma hızının önünde ise, birçok problemin doğmasına neden olur. Bunlar:

- İşsizlik artar.
- Çalışma yaşı düşer.
- Kişi başına düşen milli gelir azalır. (GSMH)
- Göçler artar.
- Demografik yatırımlar artar.
- Eğitim ve sağlık hizmetleri aksar.
- Doğal kaynakların tüketimi artar.

Nüfus artış hızının fazla olmasının olumsuz sonuçları yanında, olumlu sonuçları da bulunmaktadır.
Bunlar:

- Vergi gelirleri artar.
- İşçi ücretleri ucuzlar.
- Askeri güç sağlar.
- İş gücü problemi yaşanmaz.
- Üretim artar.
- Ticaret artar.

Türkiye gelişen bir ülke olduğu için, doğum oranında giderek azalma görülmektedir.
Bu durum üzerinde ;

- Eğitim seviyesinin artması,
- Aile planlamasına yönelik çalışmalar,
- Kadının iş hayatına atılması,
- Kente yapılan göçler
gibi faktörler etkili olmuştur.

Bölgelere göre doğum oranlarındaki belirgin farklılığın nedenleri olarak ;

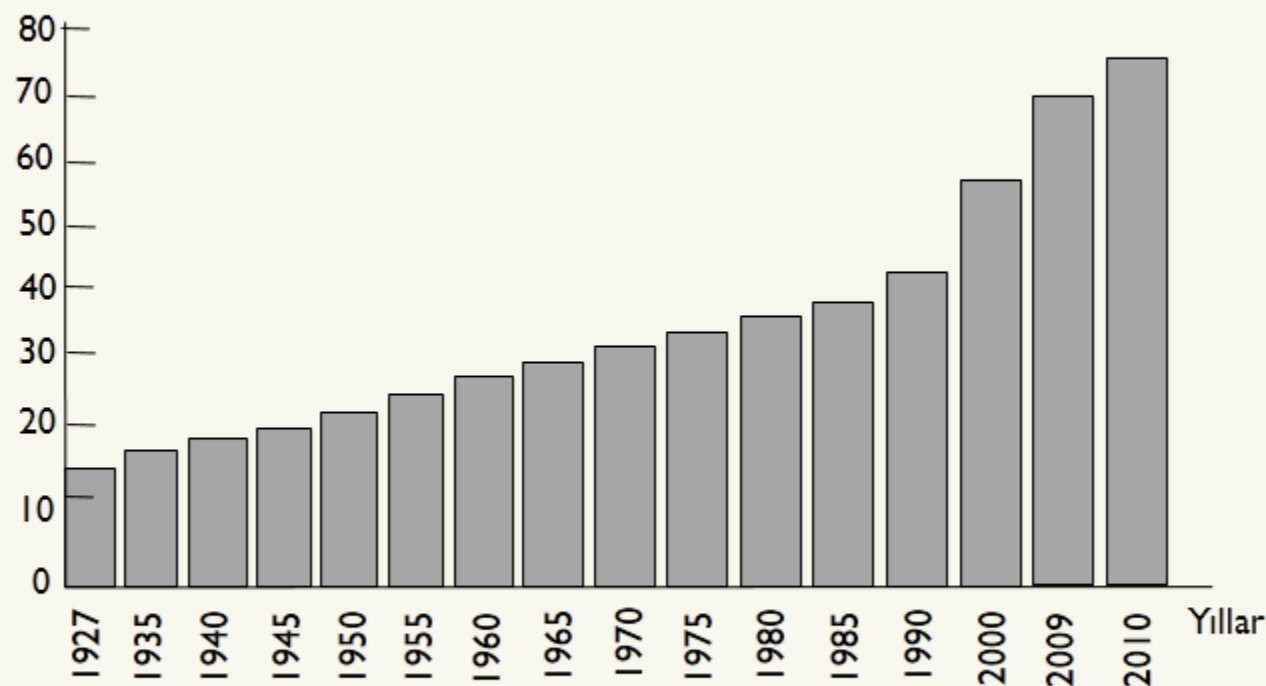
- Eğitim düzeyi
- Geleneksel yapı
- Kadının iş hayatındaki durumu gibi etkenler gösterilebilir.

NOT:

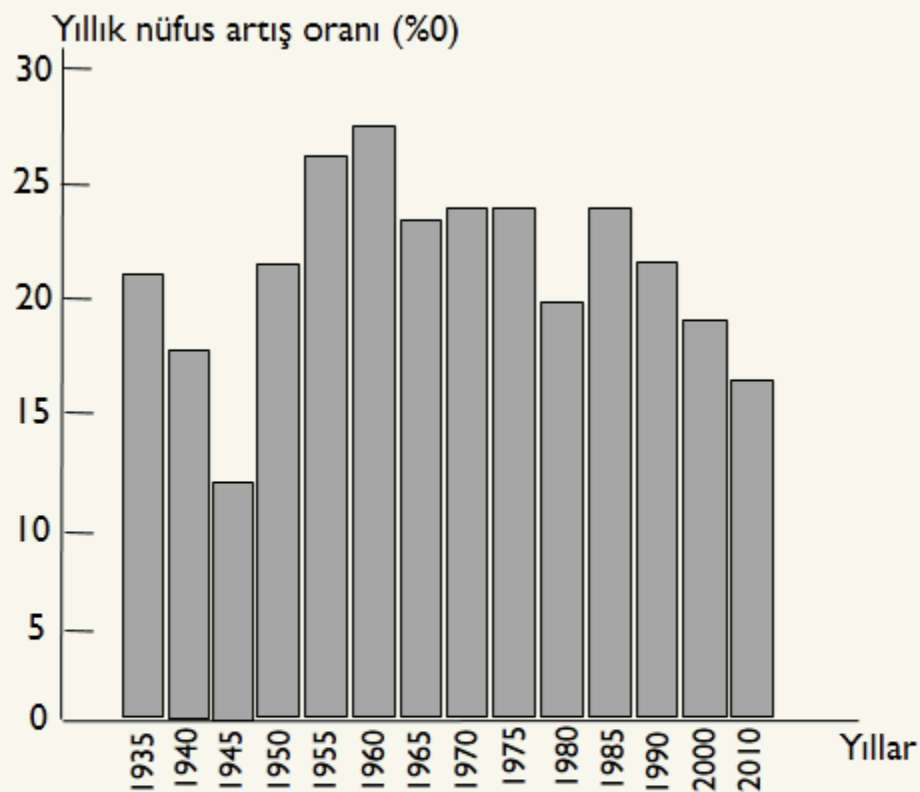
Türkiye'nin nüfus artış hızında ;

- 1918 – 1923 döneminde savaşların yaşanması,
- II. Dünya Savaşı nedeniyle 1940 – 1945 döneminde seferberlik ilan edilmesi,
- İş amacıyla 1960 – 1965 yılları arasında yetişkin erkek nüfusun yurt dışına gitmesi,
- 1985 yılından günümüze kadar kadının iş hayatında giderek daha fazla yer alması,
- Eğitim seviyesinin artması gibi yaşanan gelişmelerin etkisi fazla olmuştur.

Milyon

Yıl	Nüfus
1927	13 648 270
1935	16 158 018
1940	17 820 950
1945	18 790 174
1950	20 947 188
1955	24 064 763
1960	27 754 820
1965	31 391 421
1970	35 605 176
1975	40 347 719
1980	44 736 957
1985	50 664 458
1990	56 473 035
2000	67 803 927
2010	73 722 988

Türkiye'de yıllara göre nüfus artış hızı

ÖRNEK:

Aşağıda belirtilen dönem ve olayların hangisi, Türkiye’de nüfus artış hızının azalmasında daha az etkili olmuştur ?

- A) 1918 – 1923 döneminde savaşların yaşanması
- B) 1940 – 1945 döneminde II. Dünya Savaşı nedeniyle seferberlik ilan edilmesi
- C) 1960 – 1965 döneminde özellikle yetişkin erkek nüfusun işçi olarak yurt dışına gitmesi
- D) 1970 – 1980 döneminde kırsal kesimden kentlere olan iç göçün yoğunluk kazanması
- E) 1985 – 2010 döneminde eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadınların iş hayatına daha fazla katılması

KPSS 2011

B. Ölümler

Doğumlar gibi ölümler de ülkelerin gelişmişliğine göre değişmektedir. Yaşam koşulları ve tıbbi gelişme düzeyi ileri olan gelişmiş ülkelerdeki ölüm oranları düşük olmaktadır. Örneğin ABD'de ölüm oranı % 7 iken, bu oran geri kalmış Afrika ülkelerinde % 120'lerdedir.

Türkiye'de ölüm oranlarında azalma görülmektedir.

1990 yılında % 7.1 olan kaba ölüm hızı 2009 yılında % 6.4'e gerilemiştir.

Ölüm oranları üzerinde etkili olan faktörler:

- Beslenme olanaklarının artması,
- Tıptaki gelişmeler,
- Barınak imkanlarının iyileşmesi,
- Çocuk ölümlerine karşı aşılamamanın yaygınlaşmasıdır.

C. Türkiye’de Göçler

Türkiye’de göçler iç ve dış göçler olmak üzere iki şekilde incelenir.

I. Dış Göçler:

Ülkeler arasında:

- İş gücü sağlama
- Savaşlar
- Siyasi anlaşmalara dayanan mübadeleler
- İhtilal, rejim değişikliği gibi çeşitli nedenlere bağlı oluşan göçlerdir.

Türkiye'den yurt dışına olan dış göçlerin özellikleri şunlardır:

- En çok göç Avrupa'ya, özellikle Almanya'ya olmuştur.
- Göçlerin de temelinde iş imkanları yer alır.
- **Beyin Göçü:** Bilimsel ve teknolojik alanlarda saygınlığı olan, nitelikli insan gücünün göçüne **beyin göçü** adı verilir. Ülkemizde yetişmiş bilim adamları A.B.D, Almanya gibi ülkelere giderek beyin göçüne katılmaktadır.

- **Mübadele Göçleri:** Lozan Antlaşması gereğince Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi, siyasi nedenle oluşan dış göçlere örnek teşkil etmektedir. Bu anlaşmaya göre İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada hariç Türkiye'deki Rumlarla, Batı Trakya hariç Yunanistan'daki Türklerin değişimi kararlaştırılmıştır.
- Dış göçlere bağlı olarak ülkemizin nüfusu azalmaktadır. Beyin göçüne bağlı olarak nitelikli insan kaybı yaşanmaktadır.
- Dış göçe katılan yurttaşlarımızla, göç edilen ülke vatandaşları arasında kültürel etkileşim yaşanmaktadır.

Dış göçler sonucunda:

- Dış göçlere bağlı olarak ülkemizin nüfusu azalmaktadır.
- Beyin göçüne bağlı olarak nitelikli insan kaybı yaşanmaktadır.
- Dış göçe katılan yurttaşlarımızla göç edilen ülke vatandaşları arasında kültürel etkileşim yaşanmaktadır.
- Döviz girdisi artmaktadır.
- Ülkemizin tanıtımına katkı sağlanmaktadır.
- İşsizlik sorununa istihdam sağlanmaktadır.

2. İç Göçler : Ülke sınırları içinde geçici ya da sürekli yer değiştirme hareketine iç göç adı verilir.

Türkiye’de iç göçler:

- Çoğunlukla kırdan kente,
- Doğudan batıya,
- İç bölgelerden kıyı kesimlere,
- Sanayisi gelişmemiş merkezlerden sanayisi gelişmiş merkezlere doğru olmaktadır.

- a. **Mevsimlik Göçler:** Yılın belirli dönemlerinde bazı ekonomik sektörlerde oluşan iş gücü açığına yönelik göçlerdir. Ülkemizdeki mevsimlik göçleri, ekonomik faaliyetin türüne göre iki şekilde ele alabiliriz.

I. Tarım Amaçlı Göçler:

- Çukurova (özellikle pamuk)
- Ordu (fındık)
- Giresun (fındık)
- Trabzon (fındık)
- Rize (çay) gibi merkezlere yönelik göçlerdir.

2. Turizm Amaçlı Göçler:

- Kuşadası
- Side
- Alanya
- Marmaris vs. gibi merkezlere olan göçlerdir.

b. Kırdan kente olan sürekli göçler: Türkiye’de kırsal nüfusun azalmasındaki en önemli etken, çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçlerdir.

Ülkemizde kırdan kente olan göçlerin nedenleri şunlardır :

- Hızlı nüfus artışı
- İşsizlik
- Tarım topraklarının miras yoluyla bölünmesi
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kısıtlı olması

- Daha iyi yaşama arzusu
- Alt yapı sistemlerinin yetersiz olması
- Doğum oranlarının fazla olması

- Kentlerde iş imkanlarının daha fazla olması
- Kırsal alanlardaki bazı sosyal problemler (Kan davası gibi)
- Tarımda makineleşme

- Rize, Artvin, Hakkari, Tunceli gibi illerimizden İstanbul'a doğru gerçekleşen göçlerde makineli tarımın önemli bir etken olduğu söylenemez. Çünkü bu illerimizde yer şekilleri dağlık ve engebelerdir. Bu durum tarımda makineleşmeyi engeller.
- Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Konya, Edirne gibi illerimizden; İstanbul, Adana, Ankara, Bursa ve İzmir gibi illerimize doğru olan göçlerde tarımda makineleşmenin etkisi fazladır diyebiliriz. Bu illerimizin yüzey şekillerinin genelde sade yapılı olması, makineli tarımın gelişimini kolaylaştırmıştır.

ÖRNEK:

Türkiye’de kırsal nüfus oranı azalırken kentsel nüfus oranının artmasında aşağıdakilerden hangisi etkili değildir ?

- A) Tarımda makineleşmenin hızlanması
- B) Tarım gelirlerinin artması
- C) Kentlerde iş olanaklarının fazla olması
- D) Kentlerde eğitim ve sağlık kuruluşlarının fazla olması
- E) Arazinin miras yoluyla parçalanması

KPSS 2006

NOT:

Türkiye’de göç eden nüfusun ortak özellikleri şunlardır :

- Eğitim seviyesi genelde düşüktür.
- Göç ettiği yerde genelde tarım dışı sektörlerde istihdam edilirler.
- Göçe katılan nüfusun büyük bölümü erkektir.
- Genellikle 18 – 30 yaş arası göç eden nüfus çoğunluktadır.

ÖRNEK:

Aşağıdakilerden hangisinin Türkiye’de kırsal kesimden kentlere göçe neden olduğu söylenemez?

- A) Geleneksel tarım yöntemlerinin terk edilerek makineli tarımın yoğunlaşması
- B) Tarımı yapılan ürünlerin çeşitlenmesi
- C) Kırsal kesimde iş olanaklarının çok kısıtlı olması
- D) Eğitim ve sağlık hizmetlerinin kırsal kesimde yetersiz olması
- E) Tarım topraklarının miras yoluyla parçalanması

KPSS 2007

Ülkemizde kırdan kentlere doğru yaşanan göçler neticesinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Kentlerde nüfus artışı hızlanmıştır.
- Çarpık kentleşme ya da gecekondulaşma ortaya çıkmıştır.
- Ülke iç nüfus dağılımında belirgin farklılıklar ortaya çıkmıştır.

- Kentlerde işsizlik sorunu yaşanmıştır.
- Eğitim ve sağlık hizmetlerinde kalite azalmıştır.
- Kentlerde çevre kirliliği artmıştır.
- Kültür farklılaşması ya da çatışması yaşanmıştır.
- Şehirlerde suç oranları artmıştır.

- Sanayi tesisleri şehir içinde kalmıştır.
- Kırsal alana yapılan demografik çalışmalar atıl hale gelmiştir.
- Kentlerdeki tarım alanları sanayi tesisleri ve konutlar altında kalmıştır.
- Belediye hizmetlerinde aksamalar olmuştur.

- Yatırımlar ülke içerisinde dengesiz dağılmıştır.
- Konut ihtiyacı yaşanmıştır.
- Kentlerde tüketim artmıştır.
- Ülke içinde yaşanan bölgesel ticaretle farklılık oluşmuştur.

BÖLGELER	Göç Oranı (%)
Marmara Bölgesi	1,10
İç Anadolu Bölgesi	0,41
Ege Bölgesi	0,23
Akdeniz Bölgesi	0,05
Karadeniz Bölgesi	-0,19
Güneydoğu Anadolu	-0,66
Doğu Anadolu	-0,95

2008 yılına göre 2009 yılında en çok göç veren iller de yine bu bölgelerimizden olmuştur.

İller	Net Göç Hızı (%)
Ardahan	-29,67
Mardin	-29,39
Tunceli	-25,03
Muş	-24,48
Kars	-21,4
Ağrı	-19,34

En çok göç veren iller (TÜİK. 2008 – 2009)

Ekonomik, sosyal, eğitim, güvenlik ve daha bir çok alanda olumsuz neticeleri olan **kırdan kente göçleri azaltmak için şu önlemler alınabilir:**

- Kırsal kesimde tarım dışı iş imkanları oluşturmak,
- Tarımda sulama sorununu çözmek ve sulanabilir alanları arttırmak (intansif),
- Kırsal kesimde altyapı hizmetlerini iyileştirmek,
- Et ve süt verimi daha fazla olan besi ya da ahır hayvancılığını geliştirmek,
- Kırsal kesimde eğitim ve sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmak,
- Köylerde iş imkanları oluşturmaya yönelik kalkınma projelerini hayata geçirmek.

ÖRNEK:

Türkiye’de 1950 yılından sonra etkili olmaya başlayan iç göçlerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez ?

- A) Denize kıyısı olan coğrafi bölgelerin tümünde nüfus artışının başlıca nedeni bölge dışından alınan göçlerdir.
- B) İç göçlerin önemli bir bölümü ekonomik ve sosyal alanlardaki değişimler ve doğal afetler gibi nedenlerle olmaktadır.
- C) Göç hareketi daha çok doğudan batıya doğru olmaktadır.
- D) Göç veren illerde doğum oranı genellikle yüksektir.
- E) Türkiye’de göç hareketlerinin büyük çoğunluğunu iç göçler oluşturmaktadır.

KPSS 2011

Türkiye’de Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu aritmetik, fizyolojik, tarımsal nüfus yoğunluğu olmak üzere üç şekilde incelenir.

I. Aritmetik (Gerçek) Nüfus Yoğunluğu

Bu yoğunluğu bulmak için sınırları belirli bir alanda yaşayan toplam nüfus, o yerin yüz ölçümüne bölünür.

$$\text{Aritmetik nüfus yoğunluğu} = \text{Toplam nüfus} / \text{Yüz ölçümü (km}^2\text{)}$$

Ülkemizde aritmetik nüfus yoğunluğu

Sayım Dönemleri	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Gerçek alana göre (km ²)	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu İz düşüm alanına göre (km ²)
1927	17	18
1935	20	21
1940	22	23
1945	23	24
1950	26	27
1955	30	32
1960	4	36
1965	39	40
1970	44	46
1975	50	52
1980	55	57
1985	62	65
1990	69	72
2000	83	87
2007	87	91
2008	88	92
2009	89	93

Bölgeler	Nüfus (Kişi)	Yüzölçümü (km ²)	Aritmetik Yoğunluk (km ² /Kişi)
Marmara Bölgesi	21.384.145	67.300	318
İç Anadolu Bölgesi	11.647.168	162.000	72
Ege Bölgesi	9.517.153	85.000	112
Akdeniz Bölgesi	9.375.006	122.100	77
Karadeniz Bölgesi	7.535.299	146.178	52
Güneydoğu Anadolu	6.910.365	61.000	113
Doğu Anadolu	6.192.176	171.000	36
TÜRKİYE	72.561.312	814.578	89

Aritmetik yoğunluğu Türkiye ortalamasının altında olan bölgeler :

- İç Anadolu, Akdeniz, Karadeniz ve Doğu Anadolu'dur.

- Bölgelerin yüz ölçümlerindeki farklılık, aritmetik yoğunlukları üzerinde etkili olmuştur.
- Örneğin; toplam nüfus miktarı bakımından ikinci sırada yer alan İç Anadolu Bölgesi yüz ölçümü büyük olduğu için nüfus yoğunluğunda 5. sırada yer almıştır.
- Bir başka örnekte Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin nüfus miktarlarının birbirine yakın olmasına karşın, yüz ölçümü daha büyük olan Doğu Anadolu'nun nüfus yoğunluğu km^2 ye 36 kişiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin km^2 ye düşen kişi sayısı 113 kişi olmuştur.

- Nüfus yoğunluğu en fazla olan ilimiz km^2 ye 2435 kişi ile İstanbul'dur. İlk altı içerisinde olan diğer illerimiz aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İller	Nüfus Yoğunluğu (km^2)	Nüfus Miktarı (Kişi)	Alan (km^2)
İstanbul	2.435	12.915.158	5304
Kocaeli	420	1.522.408	3623
İzmir	322	3.868.418	12003
Hatay	247	1.448.418	5867
Gaziantep	240	1.653.670	6887
Yalova	238	202.531	850

- Tunceli, km² ye düşen 11 kişi ile aritmetik nüfus yoğunluğu en az olan ilimizdir. İstihdam olanaklarının kısıtlı olması nedeniyle il dışına yaşanan göçler, bu durum üzerinde etkili olan nedenlerin başında gelmektedir.

İller	Nüfus Yoğunluğu (km ²)	Nüfus Miktarı (Kişi)	Alan (km ²)
Tunceli	11	83.061	7705
Karaman	15	231.062	15620
Erzincan	18	213.088	11746
Bayburt	20	74.710	3741
Gümüşhane	20	130.976	6440
Ardahan	21	108.169	5145

2. Fizyolojik (Çalışan) Nüfus Yoğunluğu

Sınırları belirli bir alanda yaşayan toplam insan sayısının, o alandaki tarım alanlarının yüz ölçümüne bölünmesiyle hesaplanan yoğunluktur.

Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu = Toplam Nüfus / Ekili - Dikili Alanların Yüz Ölçümü (km²)

Fizyolojik nüfus yoğunluğunun özellikleri ile bu yoğunluğu etkileyen faktörler şunlardır :

- Türkiye'nin fizyolojik nüfus yoğunluğu 296 kişi / km² dir.
- Bir yerdeki sanayileşme, yer şekilleri ve göçler o yerin fizyolojik nüfus yoğunluğunda etkili olmaktadır.

İller	Nüfus Miktarı (Kişi)	Tarım Alanı (km ²)	Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (km ² /kişi)
Hakkari	256.761	472	545
Rize	319.561	547	584
Artvin	165.580	416	398
Balıkesir	1.140.085	4.252	268
Konya	1.992.675	21.169	94

3. Tarımsal (Çiftçi) Nüfus Yoğunluğu

Tarımsal nüfus yoğunluğu hesaplanırken, sınırları belirli bir alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen sağlayan nüfus miktarı, o yerin tarım alanına (ekili-dikili yerlere) bölünür.

Türkiye’de tarımsal nüfus yoğunluğuna ilişkin özellikler şunlardır :

- Arazi ile nüfus arasındaki ilişkiyi en iyi yansıtan nüfus yoğunluğudur. En gerçekçi yöntemdir.

- Sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmediği geri kalmış ülkelerde tarımsal nüfus genel olarak azdır.
- Ülkemizde tarım dışı sektörler 1927 yılından günümüze kadar giderek geliştiği için, tarımsal nüfus yoğunluğunda giderek azalma olmuştur.
- Örneğin son 59 yıllık tarımsal nüfus yoğunluğundaki periyotta km^2 ye düşen insan sayısı 30 kişi azalmıştır.

Yıllar	Tarımda çalışan nüfus	Tarım alanı (km ²)	Tarımsal nüfus yoğunluğu (km ² /kişi)
1950	15.702.850	154.470	102
1980	25.097.430	275.750	91
1990	23.147.000	280.000	83
2000	22.750.000	240.000	95
2009	17.754.093	245.052	72

Tarımsal nüfus yoğunluğunun bölgelerimize göre farklı olması şu etkenlerle açıklanabilir:

a. Yer Şekilleri:

- Dağlık ve engebeli yeryüzü şekillerine sahip yörelerimizde tarımsal nüfus yoğunluğu fazladır. Doğu Karadeniz, Hakkari, Yukarı Kızılırmak, Yıldız Dağları bölümleri örnektir.
- Yer şekillerinin sade yapılı olması dolayısıyla tarım alanları geniş olan yerlerde tarımsal nüfus yoğunluğu düşük olur. Konya, Ergene, Güney Marmara bölümleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi örnektir.

- b. **Tarım Dışı Sektörlerdeki Gelişmişlik Farkı** : Sanayi ve hizmet sektörlerinin geliştiği bölgelerde tarımda çalışan kişi sayısı azdır. Bu durum, tarımsal nüfus yoğunluğunun düşük çıkmasına neden olur. Örneğin; Çatalca-Kocaeli, Kıyı Ege, Yukarı Sakarya bölümlerinde bu durum belirgindir. Geçim kaynağı çoğunlukla tarıma ve hayvancılığa dayalı yörelerimizde tarımsal nüfus yoğunluğu fazla olmaktadır. Doğu Karadeniz, Erzurum-Kars, Hakkari bölümleri örnektir.

Aşağıdaki tabloda 1950 ve 2000 yıllarında Türkiye'nin aritmetik, fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunlukları verilmiştir.

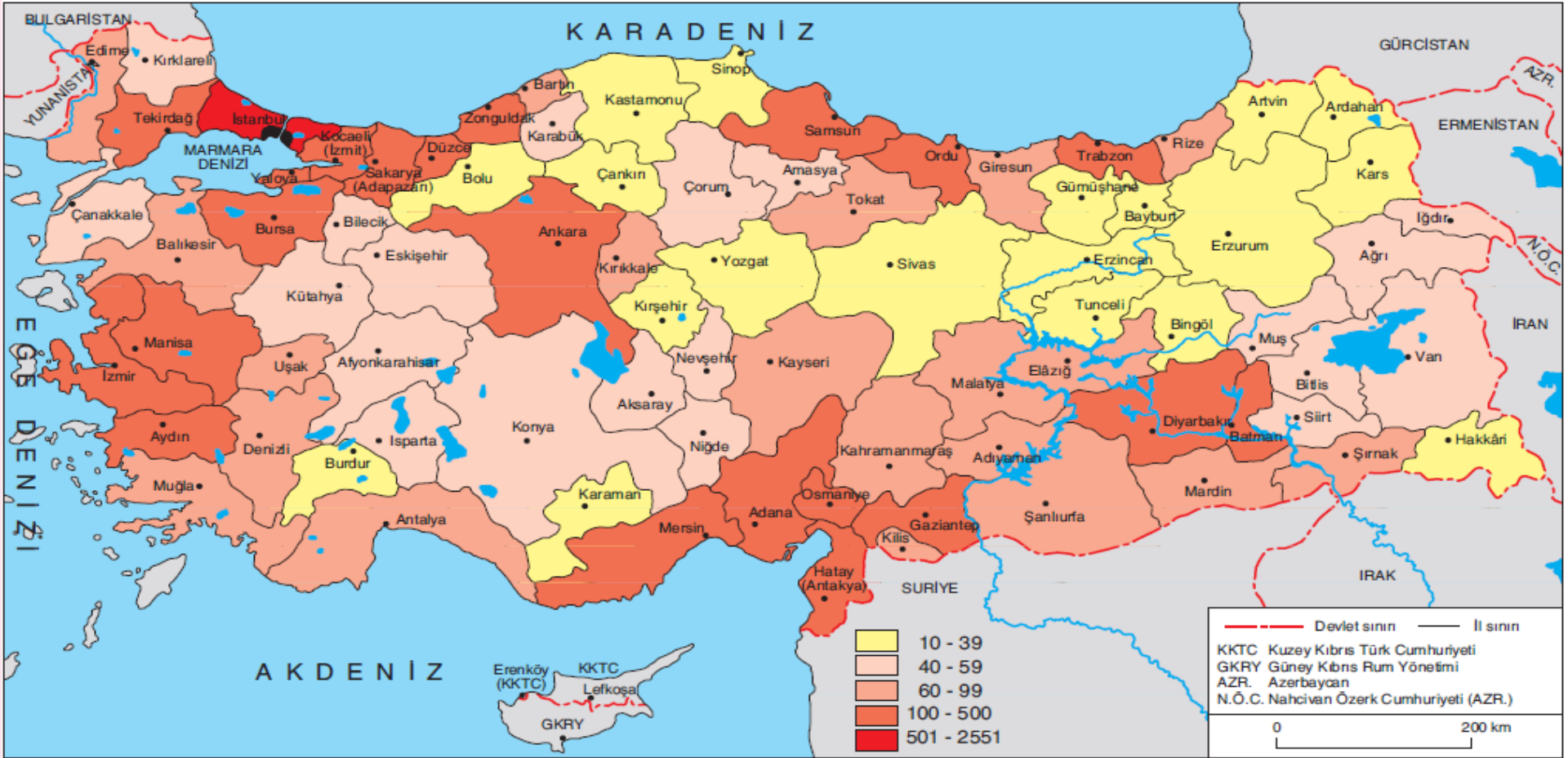
	1950	2000
Aritmetik Nüfus Yoğunluğu	26	89
Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu	131	282
Tarımsal Nüfus Yoğunluğu	107	98

Bu tablodaki bilgiler,

- I. 2000 yılında kırsal kesimde yaşayan insan sayısı 1950 yılındakinden azdır.
 - II. 1950 – 2000 yılları arasında Türkiye'nin nüfusu üç kattan fazla artmıştır.
 - III. 2000 yılında tarım alanlarının toplam yüz ölçümü, 1950 yılındakinden daha azdır.
- yargılarından hangilerine ulaşmak için yeterlidir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

KPSS 2009

ÖRNEK:

Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye’de nüfus dağılışı üzerinde en az etkilidir?

- A) Ulaşımın gelişmişliği
- B) Endüstri kuruluşlarının dağılışı
- C) Enerji üretim merkezlerine yakınlık
- D) Ticaretin gelişmişliği
- E) Verimli tarım alanlarının genişliği

KPSS 2006